

ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ดุษฎี อยุธยา^{1*} จงรักษ์ ทองงาม² เกศินี สราญฤทธิชัย³ รัชชนก ชำนาญมาก⁴

วนิชษา ณรงค์ชัย⁵ และณัฐวรรธ อุไรอาไฟ⁶

^{1, 4, 5, 6} กลุ่มวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาวิชาสังคมศาสตร์ ศูนย์บริการแรงงานและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

³ สาขาวิชาการบริหารสาธารณสุข การส่งเสริมสุขภาพ โภชนาการ

² คณะครุศาสตร์

³ คณะสาธารณสุขศาสตร์

^{1, 2, 3, 4, 5, 6} มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*Corresponding Author: dusayu@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม มีหน่วยวิเคราะห์ข้อมูลในระดับปัจเจก เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในเดือนธันวาคม 2559 ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และเชิงปริมาณในเดือนมิถุนายน 2560 ด้วยแบบสัมภาษณ์ กับผู้สูงอายุเขตเมืองและเขตชนบทในจังหวัดขอนแก่น และชัยภูมิ ซึ่งพื้นที่ที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุสูงที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สถิติพรรณนา และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เพื่อทดสอบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 71.6 ปี อาศัยอยู่กับลูกและหลาน ร้อยละ 30.8 มีรายได้ไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน ราวครึ่งหนึ่งไม่มีเงินออม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในชีวิตโดยรวม ประกอบด้วย มิตรสุขภาพดี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ครอบครัวยุบอุ่น และการช่วยเหลือสังคม ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ พบว่า ผู้สูงอายุมีความสุขในชีวิตในระดับสูงร้อยละ 52.8 โดยมีดีครอบครัวยุบอุ่น มีระดับสูงที่สุด และมีดีความมั่นคงทางเศรษฐกิจต่ำที่สุด ทั้งนี้พบว่า อายุ จำนวนเงินออม การได้รับการยอมรับจากครอบครัว และชุมชน การเห็นคุณค่าในตนเอง ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และการเข้าถึงทุน มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: ความสุข, ผู้สูงอายุ, การเข้าถึงทุน, การเห็นคุณค่าในตนเอง

รับต้นฉบับ 24 กุมภาพันธ์ 2562 แก้ไขตามผู้ทรงคุณวุฒิ 19 มีนาคม 2562 รับลงตีพิมพ์ 4 เมษายน 2562

Life Happiness of Elderly in Northeast

Dusadee Ayuwat^{1*}, Jongrak Hong-ngam², Kesinee Saranrittichai³,
Rukchanok Chumnannak⁴, Wanichcha Narongchai⁵, and Nattawat Auraiampai⁶

^{1, 4, 5, 6} Department of Social Sciences, Division of Sociology and Anthropology

Labour Department of Public Health Administration Health Promotion

Nutrition and International Migration Service Center

Faculty of Humanities and Social Sciences

²Faculty of Economics

³Faculty of Public Health

^{1, 2, 3, 4, 5, 6} Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand

*Corresponding Author: dusayu@kku.ac.th

Abstract

This article aims to examine life happiness of elderly people and factors associated to life happiness of elderly people in the northeast of Thailand. Research methodology was sequential mixed methodology with individual level as a unit of analysis. Data were collected in December 2016 by in-depth interview and interview schedule respectively with elderly people in Khon Kaen and Chaiyaphum provinces, where presented the highest proportion of elderly people in northeastern region. Data were analyzed by content analysis, descriptive statistics and correlation analysis to examine factors associated with the life happiness of elderly people in the northeast of Thailand. The results showed that the elderly people had mean age 71.6 years old, and 30.8 percent stayed with their sons/daughters and nephews. 50.8 percent of elderly people sample had an income lower than USD90.45 which was less than the poverty line (USD110.56) but more than half of elderly people sample was on savings. The elderly people have a high level of overall life happiness which composed of health, economic, family and social support dimensions at 52.8 percent. While the elderly

people got the life happiness at the highest level in family dimension, they got the lowest level of the economic dimension. The factors associated to the life happiness of elderly people were age, amount of saving, family and community recognition, self-esteem, family relationships, and access to capital.

Keywords; Happiness, Elderly, Access to Capital, Self-esteem

บทนำ

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรอย่างชัดเจน จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2537 มีร้อยละของผู้สูงอายุ 6.8 และเพิ่มเป็น 10.7 12.2 และ 15.5 ในปี 2550 2555 และ 2560 ตามลำดับ และมีแนวโน้มว่าในปี 2583 ประเทศไทยจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงถึงร้อยละ 32.1 หรือประมาณ 21.0 ล้านคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ประกอบกับการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของตลาดแรงงาน ทำให้วัยแรงงานในชนบทย้ายถิ่นเข้าสู่ตลาดแรงงานในเมืองใหญ่เพิ่มขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนต้องอาศัยอยู่เพียงลำพัง หรืออาศัยอยู่กับหลานในลักษณะของครอบครัวข้ามรุ่น (Skipped-generation Family) (Narongchai, Ayuwat, & Chinnasri, 2016) และยังพบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวได้เพิ่มสูงขึ้นจาก ร้อยละ 6.5 ในปี 2543 เป็น ร้อยละ 14.2 ในปี 2560 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีสถิติการย้ายถิ่นของแรงงานออกไปทำงานสูงที่สุด จึงน่าจะเป็นสิ่งที่กีดตันต่อความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามด้วยลักษณะสังคมชนบทอีสานที่อยู่ร่วมกันแบบเครือญาติและได้รับการสนับสนุนจากชุมชน (นภาพร อดิวนิชยพงศ์, 2557) อาจทำให้สภาพความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุมีความเฉพาะ ขณะเดียวกันภาวะความทันสมัยที่เพิ่มมากขึ้น อาจทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขในชีวิตจากความสะดวกสบายที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น บทความนี้จะมุ่งศึกษาถึงความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาจะทำให้ได้ข้อมูลสำหรับกำหนดแนวทางในการสร้างความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ และคาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความสุขในชีวิตในกลุ่มผู้สูงอายุต่อไป

แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีหลัก 2 ส่วน คือ แนวคิดเกี่ยวกับความสุข และ แนวคิดเกี่ยวกับทุน ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับความสุข

ความสุข คือ ความรู้สึกหรืออารมณ์ประเภทหนึ่ง มีหลายระดับ ตั้งแต่ความสบายใจเล็กน้อยจนถึงความเพลิดเพลินหรือความสนุก นิยามของความสุขมักเกี่ยวข้องกับสุขภาพกายและสุขภาพจิต (Miret et al, 2014) มักใช้คู่กับคำว่า “อยู่ดีมีสุข” “อยู่เย็นเป็นสุข” การศึกษาจำนวนมากได้ใช้คำอื่นแทนคำว่า “ความสุข” เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ใช้คำว่า “ความอยู่ดีมีสุข” (Well-being) ดังนั้น ความสุข (Happiness) จึงเป็นส่วนหนึ่งของ “ความอยู่ดีมีสุข” เป็นเครื่องชี้วัดด้านสังคม (สมชาย ศักดาเวทิสร, 2544) ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาผู้สูงอายุ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2550) ให้ความหมาย “ความสุขผู้สูงอายุ” คือ สภาพชีวิตที่เป็นสุข เป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการปัญหาในการดำเนินชีวิต มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยครอบคลุมถึง สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ ภายใต้สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมที่มีความเป็นพลวัต นอกจากนี้ในงานศึกษาของ ปรีชา อุปโยคิน (2556) เกี่ยวกับความสุขของผู้สูงอายุ เน้นให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในฐานะของผู้มีพระคุณที่ลูกหลานต้องให้ความเคารพ รวมถึงชุมชน สังคม และประเทศชาติ ต้องตระหนักและรับรู้ว่าคุณค่าของผู้สูงอายุคือบุคคลสำคัญที่สืบทอดความเป็นคนไทย ผ่านการอธิบายว่า ผู้สูงอายุคือร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นศูนย์กลางทางจิตใจ เป็นผู้มั่งคั่งดีศรีมีคุณค่าต่อสังคม ยอมรับตัวตนเป็นคนทันสมัย เชื่อมมันต่อชีวิตที่ดีและดูแลตนเองได้ โดยพิจารณาว่าการยกย่องผู้สูงอายุ เป็นรางวัลที่เสริมสร้างพลังให้ผู้สูงอายุมีชีวิตอยู่ต่อไปด้วยความเข้มแข็งและมั่นคง อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในชนบทและในเมืองต่างยังมีความเปราะบางในชีวิต โดยเฉพาะความเปราะบางในด้านสังคมและครอบครัว ทั้งนี้ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเปราะบาง ในชีวิตของผู้สูงอายุดังกล่าวได้แก่ การจบประถมศึกษา การมีโรคเรื้อรัง พฤติกรรมสุขภาพ การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก และปฏิบัติการขอความช่วยเหลือจากครอบครัว (Rattanaprathum, Ayuwat, & Sriluecha, 2015)

จะเห็นได้ว่าความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ เกี่ยวโยงถึง สภาพร่างกาย จิตใจ สภาพด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวและสังคม ตลอดจนการสนับสนุนจากรัฐ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงนิยาม ความสุขในชีวิตผู้สูงอายุ ว่าหมายถึง การที่ผู้สูงอายุมีสภาพชีวิตที่เป็นสุข

เป็นผลจากการมีความสามารถในการจัดการ ปัญหาในการดำเนินชีวิต มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ (1) มิติสุขภาพกายดี สุขภาพใจดี คือ การที่ผู้สูงอายุมีภาวะสุขภาพกายและจิตใจที่ดี รู้จักผ่อนคลายความเครียด (2) มิติความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย คือ การที่ผู้สูงอายุมีอาชีพหรือรายได้จากการประกอบอาชีพเพียงพอ และมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมกับวัย (3) มิติครอบครัวอบอุ่น คือ การที่ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความใกล้ชิด สนับสนุน และมีความเอาใจใส่ดูแลกันของสมาชิกในครอบครัว และ (4) มิติการช่วยเหลือสังคม คือ ผู้สูงอายุได้มีโอกาสช่วยเหลือหรือสนับสนุนเพื่อนบ้าน ชุมชน และสังคมที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นนิยามที่ได้จากการศึกษาทัศนะของความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเชิงคุณภาพในช่วงแรกของกระบวนการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับทุน

ในทางสังคมวิทยา การวิเคราะห์เรื่องทุนมักวิเคราะห์ตามทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทุนและทุนนิยม ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ทฤษฎีทางด้าน Marxist โดยอธิบายความสำคัญของทุนในระบบทุนนิยมว่า เป็นระบบเศรษฐกิจการเมืองที่ถูกครอบงำด้วยทุน อย่างไรก็ตาม นักคิดสมัยใหม่ ได้ใช้แนวคิดทุนในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์จำนวนมาก โดยพิจารณาถึงความสามารถในการเข้าถึงทุนของบุคคล โดย Frankenberger, Drinkwater & Maxwell (2000) อธิบายถึงทุนที่สามารถเข้าถึงเพื่อการดำเนินชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ 1) **ทุนการเงิน** ทั้งที่อยู่ในรูปของเงินฝาก เครดิต เงินที่แรงงานส่งกลับให้ครัวเรือน (Remittance) หรืออาจอยู่ในรูปของสวัสดิการ เป็นต้น 2) **ทุนมนุษย์** เป็นการอธิบายถึงความรู้และทักษะของปัจเจกที่นำมาใช้ในการผลิต ผ่านการศึกษา การฝึกอบรม การดูแลสุขภาพ การหางานทำ และการอพยพแรงงาน เป็นต้น และ 3) **ทุนสังคม** เป็นทรัพยากรที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคม ทำให้ปัจเจกและกลุ่มเพิ่มพูนสิ่งที่ดี ๆ สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงสถาบันที่คงทนของกลุ่มคนที่รู้จักกัน (Bourdieu & Wacquant, 1992; Putnam, 2002)

นอกจากนี้ Department for International Development (1999) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “ทุน” ในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพ ซึ่งมีทุนที่จำเป็นอย่างน้อย 5 ประเภท ได้แก่ 1) ทุนมนุษย์ (Human Capital) ถือเป็นทักษะและความสามารถที่อยู่ในตัวบุคคลหรือกำลังแรงงานโดยสามารถสะสมทุนมนุษย์ที่เป็น

ของตัวเองเพิ่มขึ้นได้ผ่านการศึกษา การฝึกอบรม การดูแลสุขภาพ การทำงานทำ และการอพยพแรงงาน การเพิ่มขึ้นของทุนมนุษย์ก็สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะทำให้ผลิตภาพเพิ่มขึ้น และนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นด้วย 2) ทุนสังคม (Social Capital) ได้แก่ เครือข่ายทางด้านสังคมและความร่วมมือกันทางสังคม 3) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ได้แก่ ป่าที่ดิน ทรัพยากรน้ำ ฯลฯ 4) ทุนกายภาพ (Physical Capital) สิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพ โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ไฟฟ้า น้ำประปา การคมนาคม เครื่องมือเครื่องใช้และ 5) ทุนการเงิน (Financial Capital) ได้แก่ ทรัพย์สินเงินทอง ฐานะทางการเงินและเงินออม

การใช้แนวคิดเรื่องทุนในการศึกษาผู้สูงอายุ ได้มองทุนในฐานะเป็นตัวแปรอิสระที่ผู้สูงอายุนำมาใช้ในการดำรงชีพ หรือ สร้างความสุข เช่นการศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับความสุข หรือความเปราะบางในชีวิตผู้สูงอายุ ได้แก่ งานศึกษาของ สุจิตรา สมพงษ์ (2559) และ วิทมา ธรรมเจริญ (2559) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุในภาคกลางของไทย พบว่า จำนวนสมาชิกในครอบครัว การเข้าร่วมกิจกรรมกับครอบครัว และชุมชน มีความสัมพันธ์กับความสุขของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับงานของ Chyi & Mao (2011) ที่พบว่า จำนวนบุตร ความสัมพันธ์ในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความสุขของผู้สูงอายุ อีกทั้ง Kramanon & Gray (2015) ได้ศึกษาความแตกต่างของความสุขผู้สูงอายุในแต่ละช่วงอายุในประเทศไทย พบว่าปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ในชุมชน มีอิทธิพลต่อความสุขของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับงานของ Ergin & Mandiracioglu (2015) ที่อธิบายว่าปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะรายได้และทรัพย์สิน เป็นสิ่งที่กำหนดความสุขของผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นทุนสำคัญเพื่อให้ได้มาซึ่งการดูแลสุขภาพที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ และการต่อสู้กับความเจ็บป่วย มีอิทธิพลต่อความสุขของผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน (Luchesi et al, 2018) เช่นเดียวกับงานของ Moeini et al (2018) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขของผู้สูงอายุ พบว่า ความพยายามเข้าถึงสวัสดิการและการใช้ชีวิตเพื่อให้ตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ส่งผลต่อความสุขของผู้สูงอายุ เนื่องจากเมื่อผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการจากรัฐก็สามารถได้รับการตอบสนองความต้องการในหลายด้าน ทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขมากขึ้น

การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น พบว่า ตัวแปรอิสระที่น่าจะสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย คุณลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ จำนวนบุตรที่อยู่ด้วย รายได้เฉลี่ยต่อเดือน จำนวนหนี้สิน จำนวนเงินออม ปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ การได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน การเห็นคุณค่าในตนเอง และปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการเข้าถึงทุนของผู้สูงอายุ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) (Teddle & Tashakkori, 2009) เริ่มจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยต้องอธิบายความสุขในชีวิตจากทัศนะของผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนเมือง และชุมชนชนบท จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดชัยภูมิ ที่มีความหลากหลายของผู้ให้ข้อมูลในด้านเพศ อายุ การทำงาน ภาวะเจ็บป่วย และสถานภาพในชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกตามแนวทางการสัมภาษณ์จำนวน 32 คน และการประชุมกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 30 คน เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพกว้างที่สามารถวัดระดับความสุขในชีวิตและทดสอบหาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ในส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีหน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระดับบุคคล ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตเมืองและชนบท กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้สูงอายุภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อาศัยอยู่ในชุมชนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทของพื้นที่วิจัย จำนวน 400 คน ที่สุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบมีระบบ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาเชิงคุณภาพเบื้องต้น และผ่านการตรวจความถูกต้องเชิงเนื้อหา และหาค่าความเชื่อมั่นได้ 0.892 จึงใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม 2560 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การพรรณนาวิเคราะห์ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติสหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) เพื่อทดสอบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาและการบรรยายประกอบตาราง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย นำเสนอกรอบคลุมใน 4 ประเด็น ประกอบด้วย คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ การเข้าถึงทุน ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ และ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นหญิง ร้อยละ 76.5 เป็นผู้สูงอายุช่วงต้น ร้อยละ 42.8 มีอายุเฉลี่ยคือ 71.6 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาถึงร้อยละ 91.8 ราวครึ่งหนึ่งเป็นผู้ที่สมรสแล้ว ผู้สูงอายุราว 1 ใน 3 ยังอยู่กับลูกหลาน ทั้งนี้เพราะสังคมไทย ยังคงมีวัฒนธรรมและเป็นสังคมที่ยังให้คุณค่ากับผู้สูงอายุ (นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2557) อย่างไรก็ตามก็พบว่าผู้สูงอายุไม่มีบุตรอาศัยอยู่ด้วย ร้อยละ 46.8 ทั้งนี้อาจเพราะลูกหลานย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่นและตั้งถิ่นฐานในต่างถิ่น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มิได้มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน อาจเป็นเพราะ ข้อจำกัดด้านสุขภาพ เพราะพบว่าผู้สูงอายุถึงร้อยละ 79.0 มีโรคประจำตัว และการที่อยู่คนกันตามลำพัง ทำให้ออกไปมีกิจกรรมกับสังคมชุมชนได้จำกัด ลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นบ้านกึ่งไม้กึ่งปูน ร้อยละ 65.8 ด้านสวัสดิการและเศรษฐกิจ พบว่าผู้สูงอายุร้อยละ 42.2 ได้รับเบี้ยยังชีพเดือนละ 600 บาท และ ร้อยละ 9.7 ได้รับเบี้ยคนพิการ มีรายได้ส่วนบุคคลรวมแล้วไม่เกิน 3,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 58.0 ซึ่งต่ำกว่าเส้นความยากจน (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2561) อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุ ร้อยละ 44.6 ยังเป็นลูกหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งกู้ยืมเงินตั้งแต่ก่อนการเป็นผู้สูงอายุ และยังเป็นหนี้สินต่อเนื่อง กองทุนหมู่บ้าน หนี้ธนาคาร และญาติพี่น้อง ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีเงินออม ถึงร้อยละ 55.4 ในมิติด้านสังคมวัฒนธรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับการยอมรับจากครอบครัว และชุมชนในระดับสูงอาจด้านเพราะสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทให้คุณค่ากับผู้อาวุโส ทำให้ผู้อาวุโสคงมีบทบาทในการเป็นผู้ให้คำปรึกษาในฐานะที่มีประสบการณ์มาก่อน ให้ความเคารพ โดยเฉพาะเรื่องภายในครอบครัว (ปิยวัฒน์ เกตวงศา, 2560) ผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่ในระดับสูง ถึงร้อยละ 45.8 เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้สูงอายุครึ่งหนึ่งเห็นคุณค่าในตนเองระดับสูง (ร้อยละ 51.2) แสดงถึงทัศนคติการดำรงตนในฐานะผู้อาวุโสในชุมชนตามพื้นฐานสังคมและวัฒนธรรมไทย

การเข้าถึงทุน ในการวิจัยนี้ให้ความสนใจว่าผู้สูงอายุเข้าถึงทุนต่าง ๆ (ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ และทุนกายภาพ) พบว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชนหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาต้นโครงสร้างพื้นฐานทำให้การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุมีความสะดวกสบายมากขึ้น และเข้าถึงสถานบริการสุขภาพได้ง่ายขึ้น การเข้าถึงทุนด้านกายภาพ พบว่า ผู้สูงอายุเข้าถึงทุนกายภาพในระดับสูง ร้อยละ 47.5 เนื่องจากในทุกชุมชนมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือคลินิก ที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้สะดวกต่อการใช้บริการของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นสาธารณูปโภคที่มีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก อนึ่งการพัฒนาดังกล่าวก็ทำให้ลูกหลานเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่มุ่งทำงานเพื่อหารายได้มากขึ้น บางคนต้องย้ายไปทำงานต่างถิ่น ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งต้องอยู่ลำพัง ผลวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าถึงทุนการเงินในระดับปานกลาง มากถึงร้อยละ 60.8 และผู้สูงอายุ 1 ใน 3 เข้าถึงทุนด้านการเงินในระดับต่ำ ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพและโอกาสทางเศรษฐกิจที่จำกัด อาจเพราะในสังคมไทย เมื่อเข้าสู่ภาวะสูงอายุลูกหลานมักเป็นผู้ดูแลด้านเศรษฐกิจ ทำให้ผู้สูงอายุไม่ต้องทำงานหารายได้แล้ว

ในส่วนของการเข้าถึงทุนมนุษย์ พบว่า ผู้สูงอายुरาวครึ่งหนึ่ง เข้าถึงทุนด้านมนุษย์ในระดับปานกลาง อาจเพราะผู้สูงอายุบางส่วนยังคงมีความสามารถในงานด้านฝีมือ อาทิ งานหัตถกรรม และบางรายยังมีทักษะความรู้ความสามารถด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถถ่ายทอดให้กับลูกหลานหรือคนในชุมชนต่อไปได้ และพบว่าผู้สูงอายุครึ่งหนึ่งเข้าถึงทุนด้านสังคมในระดับปานกลางเช่นกัน เพราะข้อจำกัดด้านสุขภาพและต้องดูแลลูกหลานในครัวเรือนทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสน้อยไปเพื่อนฝูง ได้ลดลง ส่วนการเข้าถึงทุนด้านธรรมชาติ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าถึงทุนด้านธรรมชาติในระดับสูง (ร้อยละ 60.0) ทั้งนี้อาจเพราะสภาพการอยู่อาศัยในชนบท ทำให้สามารถหาอาหารธรรมชาติได้ ซึ่งเป็นสภาพการดำเนินชีวิตตามวิถีของท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาการเข้าถึงทุนทั้ง 5 ด้านในภาพรวม พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าถึงทุนในระดับปานกลางร้อยละ 67.3 เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้สูงอายुर้อยละ 17.0 เข้าถึงทุนในระดับต่ำโดยมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 17.9 คะแนน และมีคะแนนสูงสุดเท่ากับ 28.0 คะแนน ทั้งนี้ผู้สูงอายุในเขตชนบทและเขตเมืองการเข้าถึงทุนภาพรวมในระดับปานกลาง ร้อยละ

70.9 และ 59.8 ตามลำดับ และเข้าถึงทุนในระดับสูง ร้อยละ 11.9 และ 23.5 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุในเขตเมือง สามารถเข้าถึงทุนในภาพรวมได้มากกว่าเขตชนบท เนื่องจากพื้นที่ในเขตเมืองมีโอกาสเข้าถึงทุนชนิดต่าง ๆ รวมถึงสาธารณูปโภคในพื้นที่ที่มีความสะดวกสบายมากกว่าพื้นที่เขตชนบท

ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ การวิเคราะห์ในส่วนนี้ มีประเด็นย่อย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านสุขภาพกายดี สุขภาพใจดี 2) ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย 3) ด้านครอบครัวอบอุ่น และ 4) ด้านช่วยเหลือสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในชีวิต (ภาพรวม) ในระดับสูง ร้อยละ 52.8 สามารถพิจารณา มิติความสุขรายด้านได้ดังนี้

1) ด้านสุขภาพกายดี สุขภาพใจดี พบว่า ผู้สูงอายุสามารถที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ รวมทั้งสามารถช่วยเหลืองานบ้านของครอบครัวได้ด้วย ไม่ติดแอลกอฮอล์และสิ่งเสพติดให้โทษ มีการดูแลสุขภาพของตนเองเป็นอย่างดีทั้งการเลือกรับประทานอาหาร และการออกกำลังกาย ผู้สูงอายุบางรายได้อธิบายเพิ่มว่า แม้จะมีโรคประจำตัว แต่ต้องไม่ลืมที่จะดูแลตนเอง โดยเฉพาะการเลือกรับประทานที่มีประโยชน์ ที่ไม่มีผลกระทบต่อโรคประจำตัวที่เป็นอยู่ นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังมีความผ่อนคลาย และจัดการกับความเครียดของตนเองได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่มีความสุขอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวมากกว่า 2 โรค เดินทางลำบาก และรู้สึกว่าเป็นภาระแก่คนในครอบครัว จึงมีความสุขไม่มากเท่าที่ควร เมื่อวัดความสุขในชีวิตพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในชีวิตด้านสุขภาพกายดี สุขภาพใจดีในระดับสูง ร้อยละ 55.0 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Luchesi et al (2018) ที่พบว่า การต่อสู้กับโรคประจำตัวทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขน้อยลง

2) ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้สูงอายุบางส่วนยังสามารถประกอบอาชีพและมีรายได้จากการประกอบอาชีพ โดยที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มองว่า ตนมีความสุข และภาคภูมิใจในตนเองเป็นอย่างมากที่ยังคงหารายได้เลี้ยงตนเองได้จนถึงปัจจุบัน และบางรายยังหาเลี้ยงครอบครัวด้วย ดังที่ผู้สูงอายุท่านหนึ่งกล่าวว่า

“...ปัจจุบันยังประกอบอาชีพ และมีรายได้อยู่ ทำให้รู้สึกภาคภูมิใจในตัวเอง เป็นอย่างมาก เพราะถึงแม้จะมีอายุมาก แต่ยังมีสุขภาพที่แข็งแรงและช่วยเหลือตัวเอง ในการทำกิจวัตรประจำวันได้อยู่แล้วตายยังมีรายได้จากการรับจ้างทำนั้นนี้ ไม่ชอบบู้หนี้ยืมสิน และไม่เคยได้ขอเงินลูกใช้...” (คุณตาพงษ์ 71 ปี, พฤษภาคม 2560)

โดยเฉพาะผู้สูงอายุในเขตเมืองที่ส่วนใหญ่ใช้เงินอย่างประหยัด อดออม ชื่อเฉพาะของที่จำเป็นเท่านั้น รวมทั้งใช้น้ำและไฟฟ้าอย่างประหยัดด้วย เพื่อไม่ให้ค่าน้ำ และค่าไฟฟ้าเพิ่มสูงขึ้น การที่ประหยัดค่าใช้จ่ายนอกจากจะทำให้มีเงินเหลือเก็บแล้ว ผู้สูงอายุบางรายยังมีเงินให้ลูกยืมเมื่อยามจำเป็นด้วย ในขณะที่ผู้สูงอายุในชนบท จะไม่ได้ประกอบอาชีพที่มีรายได้ทางเศรษฐกิจมากนัก เป็นเพียงการรับจ้างทำงานที่บ้าน แต่ผู้สูงอายุในชนบทจะได้รับการดูแลเรื่องเศรษฐกิจจากลูกหลาน หรือญาติพี่น้อง เช่น การรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ค่าใช้จ่ายในการไปพบแพทย์ และให้เงินไว้ใช้จ่าย ทั่วไป นอกจากนี้ผู้สูงอายุทั้ง 2 พื้นที่ยังได้รับการดูแลจากสวัสดิการเบี้ยผู้สูงอายุ อย่างครอบคลุม เพื่อให้สามารถนำไปใช้จ่ายในยามฉุกเฉินได้ เมื่อวัดความสุขในชีวิต พบว่า ผู้สูงอายุมีความสุขด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยในระดับสูง ร้อยละ 48.2 หนึ่งผู้สูงอายุที่มีความสุขในชีวิตระดับต่ำ เพียงร้อยละ 11.0 ทั้งนี้อาจเพราะผู้สูงอายุ ยังสามารถหารายได้ด้วยตนเองได้ ประกอบกับมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และเหมาะสม กับความสูงอายุ สอดคล้องกับงานของ Ergin & Mandiracioglu (2015) ที่พบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีรายได้ จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข และเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น

3) ความสุขด้านครอบครัวอบอุ่น พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีครอบครัวที่อบอุ่น แสดงออกผ่านการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน โดยผู้สูงอายุจะไต่ถามและให้กำลังใจลูกหลาน เพราะหลายครอบครัวแรงงานหลักที่สำคัญ คือลูกหลาน ที่ต้องหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว รวมทั้งมีการยอมรับและรับฟัง ความคิดเห็นกันและกัน ในขณะที่เดียวกันสมาชิกในครอบครัวก็ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ จากการเชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้สูงอายุ การที่ลูกหลานปฏิบัติตามคำสั่งสอน จึงถือเป็นความสุขของผู้สูงอายุด้วย เช่น เมื่อลูกและหลานทำผิดพลาด ผู้สูงอายุก็จะคอย แนะนำและตักเตือน ชี้แนะในสิ่งที่ถูกต้องและสมควรแก่ลูกหลาน ดังที่ผู้สูงอายุท่านหนึ่ง เล่าให้ฟังว่า

“...เมื่อครอบครัวมีปัญหาทะเลาะกัน เช่น ลูกและลูกเขยทะเลาะกัน ก็จะแก้ปัญหาเลย ให้เขาเปิดใจคุยกัน จะไม่ปล่อยให้เรื่องผิดใจกันข้ามคืน เพราะถ้าลูกทะเลาะกันคนเป็นแม่ก็มีความทุกข์ เมื่อลูกเข้าใจกันแม่ก็มีความสุขแล้ว...”

(คุณยายพิน 68 ปี, เมษายน 2560)

นอกจากนี้บางครอบครัวผู้สูงอายุและลูกหลานไม่ค่อยได้พูดคุยและแสดงออกถึงความห่วงใยกันมากนัก เนื่องจากงานที่ทำและการดำรงชีวิตที่เร่งรีบ เช่น ลูกต้องไปทำงานเช้า และกลับดึก ส่วนผู้สูงอายุก็เข้านอนก่อน ทำให้ไม่ค่อยได้พูดคุยกันมากนัก แต่เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวก็ปรึกษา และพูดคุยกันเสมอ โดยผู้สูงอายุไม่ได้มองว่าการที่ไม่ค่อยได้คุยกันเป็นปัญหา แต่กลับยังเห็นใจ และให้ความสนใจลูกมากขึ้น เต็มใจและมีความสุขที่จะช่วยเหลืองานบ้านที่ตนสามารถทำได้เพื่อแบ่งเบาภาระลูกหลาน และพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในด้านครอบครัวอบอุ่นในระดับสูง มากถึงร้อยละ 70.8 สอดคล้องกับงานของปิยวัฒน์ เกตุวงศา (2560) ที่พบว่า เมื่อผู้สูงอายุได้รับการเอาใจใส่จากคนในครอบครัวมาก ย่อมทำให้มีความสุขอยู่ดีมีสุขมากขึ้น

4) ด้านช่วยเหลือสังคม พบว่า ปัจจุบันผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่ามีความปลอดภัยทั้งชีวิต และทรัพย์สิน ประกอบกับความเป็นชุมชนที่ไม่ใหญ่มาก ทำให้ผู้สูงอายุทุกคนมีความสัมพันธ์อันดีกับคนในชุมชน ผ่านการถามไถ่กัน ทักทายเมื่อเจอหน้ากัน รวมทั้งผู้สูงอายุช่วยเหลือสังคมเป็นอย่างดี จากการเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน เช่น งานปีใหม่ และงานสงกรานต์ ซึ่งงานลักษณะนี้ก็จะเชิญให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมเพื่อเป็นผู้อาวุโสที่เคารพนับถือภายในชุมชน การที่ผู้สูงอายุได้รับการเอาใจใส่ในชุมชนทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข และดีใจที่ยังได้รับการสนใจจากคนในชุมชน นอกจากนี้ผู้สูงอายุเขตชนบทส่วนใหญ่ยังมักเข้าร่วมและช่วยงานเพื่อนบ้านอยู่เสมออย่างเต็มที่ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานเลี้ยงพระ งานแต่งงาน งานบวช รวมทั้งงานศพ เป็นต้น โดยผู้สูงอายุหลายคนเห็นว่า “...การเข้าร่วมงานของเพื่อนบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุข ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้พบปะผู้คน ได้พูดคุย และได้รับประทานอาหารร่วมกัน...”

นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุบางรายที่มีปัญหาสุขภาพ ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ แต่ก็จะให้ลูก หรือหลานเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนแทน รวมทั้งส่งเป็นกำลังใจ การไต่ถามถึงความเป็นอยู่ และเงินในการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และกิจกรรมของ

เพื่อนบ้าน และให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความสุขจากการให้และการแบ่งปันสิ่งของหรือเงินทองต่าง ๆ โดยที่ไม่ลำบากตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานเชิงปริมาณ ที่พบว่าผู้สูงอายุมีความสุขด้านช่วยเหลือสังคมระดับสูง ร้อยละ 63.5

จะเห็นได้ว่า ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุเป็นองค์ประกอบที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานด้านสุขภาพกายและสุขภาพใจ ความอบอุ่นและความสัมพันธ์ในครอบครัว และการได้ช่วยเหลือสังคม ซึ่งเชื่อมโยงอยู่กับสภาพสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ให้คุณค่ากับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า มิติเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่สำคัญ ทั้งที่ผู้สูงอายุไม่ได้อยู่ในระบบเศรษฐกิจ แต่รายได้ยังจำเป็นในการดำรงชีพของผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณเพื่อค้นหาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า คุณลักษณะผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) จำนวนเงินออม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสุขของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หมายความว่า เมื่อผู้สูงอายุมีเงินออมเพิ่มขึ้น ผู้สูงจะมีความสุขเพิ่มขึ้น (Wong, et al, 2014) โดยมีระดับ ความสัมพันธ์ 0.156 ทั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพที่พบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีรายได้และมีเงินออมมากขึ้น จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากขึ้นตามไปด้วย เพราะผู้สูงอายุจะมีความภูมิใจในตัวเอง และยังสามารถช่วยเหลือคนอื่นในยามที่เดือดร้อนได้อีกด้วย และ 2) อายุ มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความสุขของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หมายความว่า เมื่อผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มขึ้น ผู้สูงจะมีความสุขลดลง โดยมีระดับความสัมพันธ์ 0.220 โดยผู้สูงอายุที่มีอายุมาก อาจไม่พอใจกับชีวิตในอดีต เกิดปัญหาทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม จึงทำให้มีความสุขลดน้อยลงไป (Chimjinda, 2012) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Frey & Stutzer (2002) พบว่า วัยสูงอายุ ถือเป็นกลุ่มที่มีความสุข เพราะหมดภาระจากการทำงาน มีโอกาสได้พักผ่อนหรือท่องเที่ยว โดยใช้เงินออมที่ได้สะสม เพราะหากผู้สูงอายุที่อายุมากจะมีความสุขได้ ต้องมีความสุขหรือความพึงพอใจในชีวิตที่ในอดีต การรับรู้ภาวะสุขภาพ เศรษฐกิจ และการสนับสนุนทางสังคม (Bishop, Martin, MacDonald & Poon, 2010) 3) การได้รับการยอมรับ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการเข้าถึงทุน มีความสัมพันธ์

เชิงบวกกับความสุขของผู้สูงอายุ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หมายความว่า เมื่อผู้สูงอายุได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้น เห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้น มีความสัมพันธ์ในครอบครัวเพิ่มขึ้น และเข้าถึงทุนได้เพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุมีความสุขเพิ่มขึ้น (Xiang et al, 2017) โดยมีระดับความสัมพันธ์ 0.363 0.430 0.463 และ 0.431 ตามลำดับ สอดคล้องกับแนวคิดความสุขของผู้สูงอายุของปรีชา อุปโยคิน (2556) ที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในฐานะผู้อาวุโส และเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของลูกหลาน ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับ เกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น รวมถึงแนวคิดทุน โดย Frankenberger, Drinkwater & Maxwell (2000) และ Thongsuk (2016) ที่พิจารณาถึงความสามารถในการเข้าถึงทุนของบุคคลที่ทำให้บุคคลมีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เช่นเดียวกับ Department for International Development (1999) ที่พิจารณาว่าเมื่อบุคคลเข้าถึงทุนทั้ง 5 ชนิด ได้แก่ ทุนการเงิน ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ และทุนกายภาพมากขึ้น ย่อมทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความสุขของบุคคลต่อไป (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ตัวแปร	อายุ (จำนวนเต็มปี)	จำนวนบุตร ที่อยู่ด้วย	รายได้	จำนวน หนี้สิน	จำนวน เงินออม	การได้รับ การยอมรับ	การเห็น คุณค่า ในตนเอง	ความ สัมพันธ์ ในครอบครัว	การเข้า ถึงทุน	ความสุข ในชีวิต
- อายุ (จำนวนเต็มปี)	1.000									
- จำนวนบุตรที่อยู่ด้วย	0.013	1.000								
- รายได้	-0.077	0.017	1.000							
- จำนวนหนี้สิน	-0.123*	0.044	0.020	1.000						
- จำนวนเงินออม	-0.056	-0.031	0.050	0.129**	1.000					
- การได้รับการยอมรับ	-0.243**	0.227**	0.058	0.124*	0.022	1.000				
- การเห็นคุณค่าในตนเอง	-0.270**	0.252**	0.101*	0.137**	0.094	0.796**	1.000			
- ความสัมพันธ์ใน ครอบครัว	-0.138**	0.189**	0.027	0.076	0.060	0.554**	0.635**	1.000		
- การเข้าถึงทุน	-0.379**	0.068	0.105*	0.176**	0.143**	0.431**	0.447**	0.363**	1.000	
- ความสุขในชีวิต	-0.220**	0.073	0.058	0.035	0.156**	0.363**	0.430**	0.463**	0.431**	1.000

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์สรุปได้ว่า ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ มิติสุขภาพดี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ครอบครัวอบอุ่น และการช่วยเหลือสังคม และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ จำนวนเงินออม และอายุ การยอมรับจากครอบครัวและชุมชน การเห็นคุณค่าในตนเอง ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการเข้าถึงทุน แสดงให้เห็นว่าความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวของผู้สูงอายุเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ให้ความสำคัญกับครอบครัว และการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชน ผ่านองค์ประกอบความสุขทั้ง 4 ด้าน

ดังนั้น จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถเสนอข้อเสนอแนะได้ว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำเนินกิจกรรมทางสังคมเพิ่มขึ้น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุทราบถึงสถานภาพในการเข้าถึงความเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถเข้าถึงทุนประเภทต่าง ๆ ทั้งทรัพยากร รวมไปถึงแหล่งเงิน เพื่อรองรับภาวะเสี่ยง ซึ่งครอบคลุมถึงการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน การเห็นคุณค่าในตนเอง และความสัมพันธ์ในครอบครัว นอกจากนี้สมาชิกในครอบครัว และคนในชุมชน ต้องมอบโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถ และให้ความเคารพผู้สูงอายุตามค่านิยมจารีต ประเพณีของคนอีสาน หากประเด็นดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้น ย่อมส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความสุขมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยเรื่อง ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะกรรมการดำเนินงานจัดสรรทุนวิจัยแบบบูรณาการประเภทกำหนดเรื่องประจำปี 2560 ฝ่ายวิจัยและการถ่ายทอดเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เล็งเห็นประโยชน์จากการวิจัยและให้การสนับสนุนการดำเนินการวิจัย ขอขอบพระคุณผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการวิจัยทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2550). *ดัชนีชี้วัดความสุขคนไทย Thai Happiness Indicators*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 16 ตุลาคม 2560. จาก <http://www.dmh.go.th/test/qtest/>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2561). *รายงานฐานะทางการเงินประจำปี 2561*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- นภาพร อดิวนิชยพงศ์. (2557). คนชนบทที่สานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย. *วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*, 33(2), 103-127.
- ปรีชา อุปโยคิน. (2556). ความสุขของผู้สูงอายุ. *วารสารกองการแพทย์ทางเลือก*. 6(1), 31-36.
- ปิยวัฒน์ เกตุวงศา. (2560). ลักษณะการอยู่อาศัยและความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนชนบทไทย. *วารสารประชากร*, 5(1), 107-130.
- วิมา ธรรมเจริญ. (2559). *อิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีต่อความสุขของผู้สูงอายุ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สถิติประยุกต์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมชาย ศักดาเวคีอิสร. (2544). *การพัฒนาเครื่องชี้วัดความอยู่ดีมีสุข*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก www.jvkk.go.th/research/qrrsearch.asp?code=201440007341.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2550). *คู่มือความสุข 8 ประการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *การคาดประมาณประชากรปี 2583*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). *รายงานผลเบื้องต้นสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2560*. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2561, จาก https://www.m-society.go.th/article_attach/14494/18145.pdf.

- สุจิตรา สมพงษ์. (2559). *ความสุขของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยาชุมชน) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Bishop, A., Martin, P., MacDonald, M., & Arnold, J. (2010). Predicting Happiness among Centenarians, *Gerontology*, 56(1), 88–92.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Chimjinda, J. (2012). *The Factors Influencing Life Happiness Amongst the Elderly at a Community in Nakhon Pathom Province*. Thesis of Community Nurse Practitioner; M.N.S. (Community Nurse Practitioner), Christian University of Thailand.
- Department for International Development. (1999). *Sustainable livelihoods guidance sheets*. Glasgow: Department for International Development.
- Ergin, I. & Mandiracioglu, A. (2015). Demographic and socioeconomic inequalities for self-rated health and happiness in elderly: The situation for Turkey regarding World Values Survey between 1990 and 2013. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 61(2), 224–230.
- Frankenberger, T.R., Drinkwater, M. & Maxwell, D. (2000). *Operationalizing Household Livelihood Security – A holistic approach for addressing poverty and vulnerability*. Program Document, CARE USA. Atlanta,GA: CARE.
- Frey, B.S., & Stutzer, A., (2002). What Can Economists Learn from Happiness Research?. *Journal of Economic Literature*, 40(2), 402–435.
- Gray, R.S., Rukumnuaykit, P., Kittisuksathit, S. & Thongthai, V. (2008). *Inner happiness among Thai elderly*. *Journal of Cross Cultural Gerontology*. (23): 211–224.

- Chyi, H. & Mao, S., (2011). The Determinants of Happiness of China's Elderly Population. (Online). *Journal of Happiness Studies*. From : <https://link.springer.com/article/10.1007/s10902-011-9256-8>.
- Kramanon, R. & Gray, R. (2015). Differentials in Happiness among the Young Old, the Middle Old and the Very Old in Thailand, 23(2), 180-193.
- Luchesi et al. (2018). Factors associated with happiness in the elderly persons living in the community. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 74(2), 83-87.
- Miret et al. (2014). Health and happiness: cross-sectional household surveys in Finland, Poland and Spain. *Bull World Health Organ*, 2014(92), 716-725.
- Moeini B, Barati M, Farhadian M, Babamiri M, Heydari Ara M. et al. (2018). Happiness and Its Related Factors among the Elderly in Hamadan (Iran): A Cross Sectional Study. *Avicenna J Neuro Psycho Physiology*, 3(4), 260-265.
- Narongchai, W., Ayuwat, D., and Chinnasri, O. (2016). The Changing of Intergenerational Transfers of Economic Capital in Rural Households in Northeastern, Thailand. *Kasetsart Journal (Social Sciences)*, 37(2), 46-52.
- Putnam, R. (2002). *Democracies in Flux : The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford : Oxford University Press.
- Rattanaprathum, N., Ayuwat, D., and Sriruecha, C. (2015). "The Vulnerability Perception of Urban Elder in KhonKaen, Thailand." *International Business Management*, 9 (3). 208-214.
- Teddle, C. & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of Mixed Methods Research Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. LA: SAGE Publishing.

- Thongsuk, Y., (2016). *Factors influencing psychological well-being among older adults*. Major: Mental Health and Psychiatric Nursing; M.N.S (Mental Health and Psychiatric Nursing), Burapha University.
- Xiang et al (2017). *Relationship between psychological capital and life quality in elderly people*. *Western Pacific Region Index Medicus*, 31(9), 718-722.
- Wong et al. (2014). *The well – being of community – dwelling near – centenarians and cent enarians in Hong Kong: A qualitative study*. *BMC Geriatrics*, 14:63.